

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Авторитарність - сукупність властивостей особистості, що проявляються в схильності до диктату й беззаперечному підкоренню оточуючих своєму впливу і владі, у прагненні будь-якими засобами затвердити свою владу й авторитет, добитися домінуючого становища в групі. Вона пов'язана із завищеною самооцінкою і рівнем домагань особистості, прагненням до стереотипізації та ригідністю мислення і поведінки, з агресивністю та ін.

Авторитет - прийняте групою людей і узаконене право керувати діями і поведінкою інших людей, що ґрунтується на довірі до достоїнств і якостей його носія; визнання за індивідом права на прийняття відповідального рішення в умовах спільної діяльності. У навчально-виховному процесі виняткове значення має авторитет педагога. Психологічним підґрунтям авторитету окремої особи є наявність у неї певних заслуг, особистих морально-психологічних якостей, а службового авторитету - визнання значущості, престижності певної посади, відповідності їй особи, що її обіймає.

Адаптація в психології особистості) - пристосування особистості до існування в соціумі відповідно до його норм і вимог, а також згідно з потребами, прагненнями, мотивами та інтересами самої особистості. Психологічна адаптація здійснюється в процесі соціалізації особистості, у ході її індивідуального розвитку, соціального й професійного становлення.

Адаптація дидактична - готовність студента-першокурсника опанувати різноманітним нових (порівняно зі шкільними) організаційних форм, методів і змісту навчально-професійної діяльності у вищій школі, до значного збільшення обсягу навчального матеріалу, до складної мови наукових текстів і вивчення спеціальних предметів тощо.

Адаптація соціально-психологічна - процес набуття людьми певного соціально-психологічного статусу, оволодіння деякими соціально-психологічними рольовими функціями; людина прагне досягти гармонії між внутрішніми й зовнішніми умовами життєдіяльності.

Акме (гр. - розквіт, вершина, вищий ступінь чогось) -соматичний, фізіологічний, психічний і соціальний стан особистості, який характеризується зрілістю її розвитку, досягненням найвищих і найкращих показників у її діяльності й творчості.

Акмеологічні інваріанти професіоналізму - основні якості й уміння професіонала, а буває і необхідні умови, що забезпечують високу стабільність і ефективність діяльності, незалежно від її змісту і специфіки.

Акмеологія - наука про зрілість, умови і чинники, що сприяють досягненню акме. Вона вивчає закономірності і феномени розвитку людини до ступеня її зрілості, особливо при досягненні нею найвищого рівня в цьому розвитку. Акмеологія вивчає людину, що розвивається, як індивіда, суб'єкта праці та особистість. Зараз акмеологія виступає насамперед як наука про професіоналізм.

Актив - у соціальній психології - найбільш діяльна, енергійна й

активна частина соціальної групи, колективу.

Активізація пізнавальної діяльності - така організація пізнавальної діяльності, коли навчальний матеріал стає предметом активної мисленнєвої і практичної діяльності студента.

Активність - одна з основних характеристик особистості, яка полягає в здатності бути імпульсом змін у стосунках із оточуючим світом (на відміну від реактивності, коли джерелом є зовнішній стимул). Вона виявляється в прагненні розширювати сферу своєї діяльності і поведінки, здатності нести в собі потенціал енергії, сили і творчості. Активна особистість неодмінно виступає як суб'єкт не лише своєї поведінки і діяльності, але й власного життя.

Активність пізнавальна - вид психічної активності, що проявляється у формі розгорнутої пізнавальної діяльності, центральним процесом якої є мислення, і характеризується допитливістю, творчим характером.

Альтруїзм - мотив, спрямований на надання допомоги кому-небудь; безкорислива турбота про благо людей, готовність поступатися і жертвувати особистими інтересами задля іншої людини. Альтруїзм протилежний егоїзму.

Амбівалентність - важлива складова внутрішнього світу особистості; риса, що проявляється в співіснуванні рівних за силою взаємовиключних протилежностей у мотивації, когніціях, афектах і поведінці відносно зовнішнього і (або) внутрішнього світу (наприклад, почуття радості і горя, любові і ненависті). Особистісна амбівалентність проявляється в будь-яких ситуаціях гармонійно, негармонійно чи патологічно. Амбівалентність пов'язана з глибинними установками, де суперечливі ставлення мають загальне джерело і є взаємозалежними.

Атракція - привабливість однієї людини для іншої, особлива форма взаємин, забарвлених винятково позитивними емоціями, прояв симпатії. Атракція може виявлятися також як особлива позитивна соціальна установка щодо особи, організації тощо.

Афект - сильний і відносно короткочасний емоційний стан, пов'язаний із різною зміною важливих для суб'єкта життєвих обставин.

Безумовне прийняття - повага, активне слухання, віра, увага до почуттів іншого, безоцінне ставлення, турбота про нього.

Взаємини (стосунки) - суб'єктивні зв'язки і ставлення, що існують між людьми в соціальних групах шляхом неперервного обміну особистісно-значимою інформацією. Взаємини обов'язково передбачають взаємність, наявність належного ставлення. Вони бувають діловими і приятельськими, офіційними й особистісними. Взаємини ґрунтуються на певних спонуках (інтерес до іншої людини, необхідність взаємодії та співробітництва, потреба в спілкуванні та ін.) і передбачають якусь поведінку (мовлення, дії, міміка, жести), емоції і почуття (задоволеність спілкуванням, симпатія чи антипатія, взаємний потяг, індивідуальний і груповий настрій), пізнання (сприйняття іншого, мислення, уявлення), волю (витримка при відсутності взаєморозуміння, володіння собою, коли є конфлікт, надання допомоги у важкій ситуації). На взаємини людей впливають їхня спрямованість,

характер, темперамент, вік, освіта, професія та ін.

Взаємні оцінні ставлення - взаємозв'язок і взаємозумовленість оцінних ставлень один до одного суб'єктів спілкування. Оцінне ставлення одного суб'єкта до іншого включає в себе загальну оцінку особистості; фіксацію конкретних особистісних якостей із певною градацією їх значимості для даної людини; системно-ситуативні оцінки, які полягають у характеристиці об'єкта шляхом опису типових особливостей поведінки в типових ситуаціях; ситуативні оцінки - опис дій суб'єкта в окремо взятій ситуації. Взаємини і взаємні оцінні ставлення в педагогічному процесі є важливою умовою і засобом формування особистості студента й оптимальної корекції педагогічної діяльності викладача.

Взаємодія соціальна - процеси впливу різних суб'єктів один на одного, їхній взаємозв'язок, взаємозумовленість, взаємоперехід та ін. Розрізняють 5 рівнів установок на взаємодію: домінування, маніпуляція, суперництво, партнерство, співдружність.

Виховання - цілеспрямоване створення соціальних умов (матеріальних, духовних, організаційних) для розвитку особистості, для її входу в контекст сучасної культури.

Відповідальність - здатність особистості розуміти відповідність результатів своїх дій поставленим цілям, прийнятим у суспільстві або в колективі нормам, у результаті чого виникає почуття співучасті в спільній справі, а при невідповідності - почуття невиконаного обов'язку; готовність індивіда визнати, що він сам є причиною наслідків власної поведінки і діяльності.

Віра - особливий стан психіки людини, що полягає в повному й беззастережному прийнятті нею будь-яких повідомлень, текстів, явищ, подій або власних уявлень і висновків, які надалі можуть виступати основою її «Я», визначати її вчинки, судження, норми поведінки і взаємини. Віра - духовне явище, яке пов'язане з роботою інтелекту. Вона здатна змінити життя, якщо пов'язана з переконаннями, установками буття, з певною системою цінностей.

Внутрішня свобода - як усвідомлена необхідність, як обґрунтований вибір і відповідальність за нього. Це свідомо взятий на себе обов'язок для реалізації своїх творчих можливостей. Почуття внутрішньої свободи пов'язане з почуттям власної гідності, з почуттям самоцінності.

Вчинок - основна особистісна форма й одиниця поведінки, що оцінюється як акт морального самовизначення особистості щодо людей, суспільства і самого себе; специфічний вид розумово-вольової дії, необхідна складова діяльності людини, вияву її характеру і поведінки. Вчинок відіграє винятково важливу роль у морально-психічному розвитку особистості.

Геніальність - найвищий ступінь розвитку здібностей, що виявляється в творчій діяльності, результати якої мають історичне значення в житті суспільства, у розвитку науки, мистецтва.

Генотип - сукупність спадкових структур організму (насамперед, генів), яка тримає під контролем розвиток усіх його ознак (морфологічних,

біохімічних, психофізіологічних аж до параметрів НС). У генотипі індивіда кореняться причини спадкових захворювань психіки, а для здорових людей - витоки темпераменту, індивідуальних рис, обдарованості тощо.

Гіпотеза - наукове припущення, яке базується на теорії або емпіричних даних, і яке ще не має підтвердження або спростування. Розрізняють наукові і статистичні гіпотези.

Готовність до праці - потреба в праці, що конкретизується в здатності до певної професійної діяльності як результат професійного

навчання і виховання; є підсумком не тільки професійного розширення, ним м соціальної зрілості особистості.

Група референтна - група реальна або уявна, мета діяльності та ціннісні орієнтації членів якої виступають як еталон для кожної особистості. Синонім - група еталонна.

Група соціальна - відносно стійка сукупність людей, об'єднаних єдністю інтересів (а також культурних цінностей і норм поведінки), які перебувають у більш-менш систематичній взаємодії.

Групова думка - групове оціночне судження, сукупні оцінки, бажання, вимоги, в яких виражається ставлення членів колективу до окремих питань, явищ, подій і фактів, які стосуються їх інтересів, потреб і, звичайно, узгоджені з моральними нормами даної групи.

Групова згуртованість - процес групової динаміки, який характеризує міру (ступінь) прихильності до групи належних до неї осіб.

Групова норма - сукупність правил і вимог, вироблених реально функціонуючою групою, які є важливим засобом регуляції поведінки її членів, визначають характер взаємин, взаємодії, взаємовпливу й спілкування в цій групі.

Груповий настрій - це загальний емоційний стан, який панує, переважає в групі, створює емоційну атмосферу в ній. Він може як стимулювати, так і пригнічувати діяльність членів групи, а інколи навіть призводити до конфліктів. Груповий настрій може бути оптимістичний і песимістичний, мажорний і мінорний, нейтральний, задовільний і незадовільний. Сприятливий соціально-психологічний мікроклімат позитивно позначається на самопочутті членів колективу, забезпечує ситуацію успіху в груповій діяльності, дає змогу знайти оптимальне рішення тимчасових труднощів, підтримувати дружні стосунки в атмосфері взаємодопомоги і взаємопідтримки, налагоджувати взаємини викладачів і студентів.

Гуманізація освіти - система заходів, спрямованих на розвиток загальнокультурних компонентів у змісті освіти, орієнтованих на вдосконалення особистості (головної цінності освіти). Гуманізація освіти передбачає формування гуманістичного світогляду, створення нових відносин між особистістю і суспільством. Гуманізація освіти - умова вирішення глобальних проблем сучасного людського соціуму, це шлях до вдосконалення духовного, культурного складу особистості, це формування соціальних здібностей людини жити в суспільстві за моральними нормами,

зберігати й примножувати свої здібності до творчої діяльності, вдосконалювати свою особистість.

Гуманітаризація освіти - узгодження викладання технічних, природничо-математичних дисциплін із гуманітарними науками про суспільство і людину. Ставиться завдання підняти правову, моральну, психологічну культуру фахівця з вищою освітою. Гуманітаризація освіти тісно пов'язано з *принципом гуманізації*, передбачає інтеграцію наук, їх співдружність (синергія).

Гуманний підхід - за кожною людиною припускається самоцінність, рівність її в правах, свободі й обов'язках.

Депресивний стан - афективний стан, що характеризується негативним емоційним фоном, зміною мотиваційної сфери, когнітивних (пов'язаних із пізнанням) уявлень і загальної пасивності поведінки. Суб'єктивно людина в стані депресії відчуває важкі, негативні емоції і почуття - пригніченість, сум, відчай.

Деструктивність - негативне ставлення людини до самої себе або до інших людей і відповідна до цього ставлення поведінка. Деструктивна особистість нещаслива, навіть якщо їй вдається досягнути поставлених цілей. Повага до життя, до інших людей і самого себе - умова психічного здоров'я.

Детермінанта - причина, що визначає виникнення явища.

Дефініція психологічна - визначення психологічного поняття, вираженого словом, що робить останнє терміном.

Дивергентність - визнання варіативності оптимального вирішення проблеми.

Діалог - спілкування двох суб'єктів стосовно вирішення проблеми; обговорення спільної теми, коли зберігається думка кожного, намагання зрозуміти один одного, без оцінки хто правий, а хто винен.

Діяльність викладача - різновид професійної науково-педагогічної діяльності, яка спрямована на різнобічну професійну підготовку фахівців різного профілю, на розвиток і виховання студентів.

Діяльність провідна - діяльність, у якій: 1) розв'язуються суперечності, які є рушійною силою розвитку; 2) перебудовується структура свідомості, з'являються нові якісні перетворення - новоутворення; 3) виникають, диференціюються нові види діяльності, забезпечуються умови для переходу до них. Провідною діяльністю є стосовно розвитку особистості, а не до інших видів її діяльності. Життя і розвиток індивіда тим багатші, чим ширше він включений у різні форми діяльності. У студентському віці провідною діяльністю є навчально-професійна.

Діяльність студента - форма пізнавальної і практичної активності студента, спрямована на розвиток своєї особистості, підготовку до виконання професійно-трудових завдань і обов'язків, оволодіння необхідними для цього знаннями, навичками і вміннями.

Діяльність студента наукова - одна з форм творчого самовираження особистості студента, вищий рівень прояву його пізнавальної активності. Особливості науково-дослідної діяльності студентів: 1) підпорядкованість її

цілей навчальним цілям; 2) основними її мотивами є пізнавальні; 3) здійснюється під керівництвом викладачів; 4) сприяє формуванню професійної самостійності, здатності творчо розв'язувати майбутні практичні професійні завдання; 5) сприяє збагаченню наукових знань, дослідницьких умінь і навичок майбутнього фахівця.

Духовність - специфічна людська риса як сила самовизначення, як енергія поривання до кращого, до самовдосконалення у всіх сферах життя. Вона виявляється в багатстві внутрішнього світу особи, її ерудиції, розвинутих інтелектуальних і емоційних запитах, моральності. Може бути усвідомлена, осмислена як вияв інтелігентності. Може бути частково неусвідомлена - про таких людей кажуть: сердечний, добрий, щирий від природи. Втрата духовності рівнозначна втраті людяності. Духовність гармонізує особистість, усуває протиріччя з середовищем, дає можливість зосередитися на вирішенні професійних завдань і обирати на цій основі засоби самоствердження і творчої самореалізації. Духовність - це зверненість до загальнолюдських цінностей. Духовний світ людини виявляється у відчутті внутрішньої свободи, у натхненні, у творчості. Проблема духовного зростання є проблемою набування внутрішньої свободи.

Емоції - психічне відображення у формі безпосереднього переживання життєвого змісту явищ і ситуацій.

Емпатія - 1) емоційна чуйність, здатність людини до емоційного відгуку, співчуття, співпереживання, співрадість, до розуміння внутрішнього стану інших людей; 2) пізнання людиною внутрішнього світу інших людей (емоційна проникливість, психологічна налаштованість), яке здійснюється за межами раціонального компоненту. Емпатія - один із найважливіших компонентів професійної придатності до низки професій (педагог, лікар, психолог).

Ерудиція - виявлення широти розуму, що спирається на великий обсяг знань із конкретного питання і забезпечене пам'яттю. Ерудиція досить часто, але не обов'язково, пов'язана з високим рівнем творчості в тій же галузі. Іноді відзначається також обернена їх залежність.

Етикет діловий - сукупність правил спілкування, взаємодії і поведінки людей у процесі спільної професійної діяльності, а також форми поведінки з оточуючими, види звернень і привітань, манери і прийнятна форма ділового одягу. В організаціях загальновизнаним є строгий, стриманий стиль (темний костюм, біла сорочка, строга модна краватка).

Засвоєння знань - пізнавальна діяльність, спрямована на оволодіння знаннями, вміннями і навичками. Процес засвоєння знань - це психологічна сторона навчання, яка включає сприйняття навчального матеріалу, його усвідомлення, запам'ятовування і практичне застосування отриманих знань. Важливе місце в процесі засвоєння знань відіграють способи подолання студентами труднощів, що виникають під час пізнавальної діяльності. У результаті правильно організованого й раціонально побудованого процесу засвоєння знань студенти набувають систему знань, формуються узагальнення, які складають основу наукових понять.

Здібності - індивідуально-психологічні якості особистості, що забезпечують легкість оволодіння певною діяльністю та є передумовою успішного її виконання. Бувають загальні (або розумові) здібності, від яких залежить успішність будь-якої діяльності і навчання, та спеціальні, пов'язані з конкретним видом діяльності (педагогічні, наукові, художні та ін.)

Знання - результат пізнавальної діяльності індивіда; сукупність ідей людини, засвоєних нею понять, законів і принципів, а також зафіксованих особливостей явищ і предметів. Знання можуть бути емпіричними (недостатньо узагальненими) і теоретичними, що відображають об'єктивні закономірні зв'язки і відношення; наукові і життєві, усвідомлені і формально засвоєні; споглядально-пояснювальні і дієво-перетворюючі. Оволодіння системою знань, що відповідають майбутній спеціальності студентів, - необхідна передумова досягнення успіху в професійній діяльності. Студенти повинні формувати високу готовність до ефективного засвоєння і використання своїх теоретичних знань і практичних умінь.

Зрілість - вища психологічна інстанція організації та управління своєю поведінкою, переборення себе, самореалізації. Це сукупний стан високого розвитку фізіологічних, інтелектуальних, професійних, ділових, вольових, моральних і соціальних параметрів людини.

Ідентифікація - уподібнення, ототожнення з кимсь або чимось; пізнання когось або чогось. Ідентифікація - процес, через який людина або: а) поширює свою ідентичність на будь-кого; б) запозичує свою ідентичність від будь-кого; в) змішує чи плутає свою ідентичність із ідентичністю іншого. У студентському віці відбувається ідентифікація індивіда з авторитетною (референтною) групою, ідентифікація себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності.

Ідентичність - почуття неперервності свого буття як сутності, відмінної від усіх інших. Ідентичність - 1) збереження і підтримання особистістю власної цілісності, тотожності, нерозривності історії свого життя; 2) стійкий образ «Я».

Імідж - особливий вид психічного образу, який характеризується як: 1) сформований у масовій свідомості стереотип сильно емоційно забарвленого психічного образу чого-небудь або кого-небудь; велике враження, що наділене великими регуляторними властивостями; 2) особливий психічний образ, який сильно й конкретно впливає на емоції, поведінку і стосунки особистості або групи; 3) маніпулятивний, привабливий, зрозумілий психічний образ, що впливає на емоційну сферу людини (іноді на її підсвідомість), а через неї - на механізми свідомості і поведінки, вибір людини.

Іміджування - уміле моральне звеличування добродійних вчинків студентів, моральний захист тих, хто діє чесно й принципово.

Індивід - окремий представник людського роду, носій сукупності морфологічних, фізіологічних і психологічних ознак, які відрізняють його від представників інших видів живих істот; особа в групі або суспільстві. Індивідом є кожна людина. У процесі онтогенетичного розвитку індивід стає

особистістю, індивідуальністю, свідомим суб'єктом своєї поведінки і діяльності.

Індивідуалізація - пошуки засобів позначення своєї неповторності, своєрідності, намагання транслювати іншим своє особистісне ставлення до них.

Індивідуальність - сукупність своєрідних психологічних особливостей і властивостей людини, що характеризує людську неповторність і виявляється в рисах характеру, специфіці інтересів, якостей і здібностей, які відрізняють одну людину від іншої; здатність особистості бути суб'єктом, досягаючи до того ж найвищого рівня активності.

Інтеграція - ознака *автентичної особистості*, яка по-справжньому реально функціонує, знає відмінності між відчуттями і фантазіями, між своїми потребами і бажаннями інших. Така людина діє згідно з власною глибинною мудрістю, не вимагаючи від людей підкорення або відповідності власним очікуванням. Інтеграція студента означає, що він усвідомлює свої потреби та бере відповідальність за їх реалізацію, узгоджує свої бажання з наявними можливостями, вибудовує своє «Я -ідеальне» узгоджено з «Я -реальним» і професійною моделлю.

Інтелект - відносно стійка структура загальних розумових здібностей людини, раціонального пізнання; ефективність індивідуального підходу до ситуацій, які вимагають пізнавальної активності; вищий спосіб урівноваження суб'єкта з середовищем, який характеризується універсальністю (Ж. Піаже). Розрізняють 3 види інтелекту (за Р. Стернбергом): 1) *інтелект вербальний*, для якого характерний великий словниковий запас, ерудиція, уміння розуміти прочитане; 2) *здібність вирішувати проблеми*; 3) *інтелект практичний* - як уміння досягати поставлених цілей.

Інтелігентність - висока культура поведінки разом із високим рівнем розвитку інтелекту й освіченістю.

Інтелігенція - еліта суспільства, передова його частина.

Інтерес - одна з форм спрямованості особистості, прояв пізнавальної потреби. Інтерес виявляється в забарвленому позитивними емоціями зосередженні уваги на певному предметі. Інтерес буває мимовільним і довільним.

Інтуїція - здатність до практично моментального осягнення істини без безпосереднього логічного обмірковування.

Категорії - найбільш загальні фундаментальні поняття, які відображають загальні властивості й відношення дійсності і пізнання.

Керівництво - найбільш ефективний вид управління особами і групами, при якому суб'єкти управління й об'єкт управління взаємодіють у свідомому прагненні до єдиної мети. Керівництво здійснюється за трьома основними стилями: автократичним, ліберальним і демократичним.

Когнітивний дисонанс - емоційний стан, який виникає, коли в людини одночасно є деякі установки або знання, що не узгоджуються між собою, або якщо виникає конфлікт переконання і зовнішньої поведінки.

Колектив - група однодумців, об'єднаних суспільно значущою спільною діяльністю, у якій переважають товариські стосунки й моральні норми поведінки. Колектив характеризується єдністю ціннісних орієнтацій, наявністю органів самоврядування, традицій та ін.

Колективний суб'єкт управління - управлінський колектив, який характеризується системою інтегральних властивостей, притаманних соціальній групі, але опосередкованих специфікою управлінської діяльності (наприклад, педагогічний колектив).

Компетенція - загальна здатність мобілізувати в професійній діяльності набуті знання, уміння, а також використовувати узагальнені засоби і способи виконання дій. Компетенція забезпечує універсальність професійної діяльності.

Компроміс міжособистісний - спосіб досягнення порозуміння, завершення конфлікту міжособистісного або міжгрупового. Компроміс передбачає досягнення угоди, взаєморозуміння, часткового завершення соціального конфлікту шляхом взаємних поступок і узгодження інтересів (через їх часткове задоволення). Компроміс використовується в умовах, коли суб'єкти мають однакові можливості при відсутності достатніх ресурсів для повного задоволення інтересів, потреб однієї з конфліктуючих сторін.

Комунікабельність викладача - риса особистості, яка виявляється в здатності до встановлення контактів, спілкування, товариськості; комунікативний потенціал викладача і його навички ефективного педагогічного спілкування.

Конкуренція - організація групової або міжособистісної взаємодії, яка передбачає жорсткі межі. Активність спрямована на створення перешкод партнеру по взаємодії.

Консенсус - згода, відсутність у сторін, що домовляються, заперечень щодо пропозицій, висунутих під час переговорів.

Конфлікт - зіткнення осіб і груп, їхніх ідей, протилежних поглядів, інтересів, потреб, оцінок, прагнень, рівня домагань тощо. В основі конфлікту можуть лежати реальні або ілюзорні, усвідомлені або неусвідомлені протиріччя, спроба вирішення яких відбувається на фоні гострих емоційних станів. Прийоми психологічного тиску на опонентів, стиль, стратегія і тактика протиборства відображає індивідуальні характеристики учасників конфлікту. Способи запобігання і розв'язання конфліктів ґрунтуються насамперед на здійсненні психологічного впливу на опонентів, щоб змінити їхні ставлення, настанови.

Конфлікт внутрішній - психічний стан, який важко переживається, викликаний амбівалентністю почуттів і тривалою боротьбою мотивів, що затримує прийняття рішення.

Конфліктна ситуація - виникнення і загострення протиріч між членами групи. Усвідомлення конфліктної ситуації, яке виникає через певний час, активізує її учасників на прийняття необхідних заходів. Коли не вдається врегулювати гострі суперечності, виникає конфлікт.

Конформність - неусвідомлене узгодження позицій, коригування їх

індивідуальних варіацій відповідно до групових настанов; властивість особистості «бути як інші», попадати в жорстку залежність від групи, вияв якої визначається іноді довільним наслідуванням, а іноді - скромністю.

Кооперація - рівень взаємодії, який передбачає спільні зусилля в напрямку досягнення однієї мети.

Коректність - дещо підкреслена ввічливість.

Креативність - творчі можливості людини, які виявляються в здатності знаходити нові варіанти оптимального вирішення проблеми; сприйнятливість до нових ідей.

Культура - 1) сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених суспільством, які характеризують певний рівень його розвитку; 2) рівень, ступінь розвитку, досягнута в деякій галузі знань або діяльності: культура праці, культура управління, культура мови тощо; 3) ступінь соціального, морального й розумового розвитку, властивий конкретній людині. Культура (1) - інтегральний фактор соціалізації особистості.

Культура управління - сукупність теоретичних і практичних положень, принципів, норм і цінностей, що мають загальний характер і стосуються певною мірою різних аспектів управлінської діяльності.

Лідер - член групи, який спонтанно висувається на роль неофіційного керівника в умовах певної специфічної та досить значущої ситуації, щоб забезпечити організацію гуртової діяльності людей для найбільш швидкого й успішного досягнення спільної мети.

Лідерство - здатність особистості спонукувати інших діяти, надихаючи й запевняючи їх у тому, що обраний курс є правильним. У практичному плані лідерство - відношення домінування і підкорення, влади і підлегливості в системі міжособистісних взаємин у групі, сукупність правил або процедур, у межах яких здійснюється діяльність лідера.

Локус контролю - якість, яка характеризує схильність людини приписувати відповідальність за результати своєї діяльності зовнішнім силам або власним здібностям і зусиллям. Розрізняються інтернальний (внутрішній) і екстернальний (зовнішній) локус-контроль.

Майстерність - властивість особистості, набута в процесі її досвіду діяльності як вищий рівень освоєних професійних умінь у даній галузі на основі гнучких навичок і творчості.

Менеджер - суб'єкт, що виконує управлінські функції; спеціаліст, який здійснює управлінську діяльність в економічних і виробничих структурах, освітніх закладах та ін.; особа, котра організовує конкретну роботу персоналу, керуючись сучасними методами управління.

Метод дослідження - нормативний обґрунтований спосіб проведення наукового дослідження. Це шлях наукового пізнання, який впливає із загальних теоретичних уявлень про сутність об'єкта дослідження. Розуміння, визначення і вибір методів дослідження залежать від загально-наукової і конкретно-наукової методології.

Методика дослідження - конкретне втілення методу дослідження; вироблений спосіб організації взаємодії суб'єкта й об'єкта дослідження на

основі конкретного матеріалу і визначеної процедури. У методиці дослідження конкретизується мета, предмет дослідження, а також показники вимірюваного явища, умови проведення роботи, засоби фіксації експериментальних показників і процедура аналізу та інтерпретації одержаних даних.

Методологія - шлях пізнання, одержання й пояснення необхідних фактів і розкриття закономірностей досліджуваних явищ. Система принципів, норм і способів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності.

Мислення абстрактне - один, із різновидів людського мислення, яке полягає у виробленні узагальнених понять, суджень, умовиводів і здатності оперувати ними. Абстрактне (понятійне) мислення виростає на ґрунті узагальнення даних емпіричного пізнання.

Модель особистості професіонала - модель, що відображає структуру найбільш суттєвих здібностей особистості до конкретної професії. Розробляється на основі узагальнення емпіричних відомостей про структури особистостей достатньої кількості професіоналів, що добре справляються (а для порівняння - і погано справляються) з професійною діяльністю або на підставі кодифікованих норм (законів, статутів, інструкцій та ін.) і побажань експертів.

Мораль - загальна ціннісна основа культури, яка спрямовує активність людини на утвердження самоцінності особистості, рівності людей у їх прагненні до гідного й щасливого життя.

Моральні потреби - поняття, яке відтворює позитивне громадське цінування індивідуальних запитів особистості; суспільно (зокрема морально) санкціонована міра потреб, що стосується як їх складу, рівня, так і способів задоволення.

Моральні якості - характеристика найбільш типових моральних рис поведінки індивіда.

Моральність - визначає міру дотримання соціальних норм у поведінці людини, її ставлення до суспільства, містить внутрішню потребу особистості у здійсненні моральних дій і вчинків. Це сфера відповідального вчинку щодо інших людей. Суть моральності - гуманне ставлення до людини (альтруїзм). Моральність може виховуватися лише створенням умов, серед яких людина звикає чинити й діяти морально так само невимушено й природно, як і вмиватися зранку.

Мотивація - сукупність причин психологічного характеру (система мотивів), які зумовлюють поведінку і вчинки людини, їх початок, спрямованість і активність.

Мудрість - найвищий прояв глибини розуму, що спирається на багате і добре організоване фактичне й інструментальне знання про різні життєві контексти.

Навички - дії високого ступеня досконалості, деякі з яких можуть бути доведені до автоматизму.

Навіювання - вплив на емоційну і несвідому сферу психіки людини:

подолання страхів, демонстрація психологічного захисту та можливості задоволення її основних потреб.

Навчання - упорядкована взаємодія викладача зі студентом, спрямована на розвиток особистості майбутнього фахівця, досягнення мети професійної підготовки. Змістом цієї взаємодії є цілеспрямована, послідовна передача (трансформація) суспільно-історичного, соціокультурного, професійного досвіду студентам у спеціально організованих умовах вищої школи.

Наука - 1) сфера й особливий вид діяльності людини, результатом якої є нові знання про дійсність, що відповідають критерію істинності; 2) система знань, отриманих за допомогою наукового методу.

Научіння - процес і результат набуття людиною нового сенсомоторного та інтелектуального досвіду, нових форм поведінки; засвоєння студентом соціального досвіду, професійних знань, умінь і навичок. Результатом научіння є соціалізація особистості студента.

Національна самосвідомість особистості - розуміння і почуття приналежності до етнічної спільноти як результат освоєння культури, традицій, звичаїв свого народу. Вона включає: 1) усвідомлення себе як індивіда на основі уявлень і знань про свої природно-біологічні властивості, зовнішність («Я - національно-фізичне»); 2) усвідомлення себе як носія національної психології на основі пізнання впливу на психічні процеси, почуття, прояв волі, розуму, мовлення, приналежності до певної нації, народу («Я - національно-психологічне»); 3) усвідомлення себе як носія національних властивостей особистості на основі пізнання залежності своєї життєвої позиції, ставлення до дійсності, інших людей, праці від національної приналежності («Я - національно-соціальне»). Завдяки національним особливостям особистість здатна зберегти наступність традицій і звичаїв свого народу, продовжити шлях його соціального й культурного розвитку.

Новоутворення - якісно новий тип будови особистості, що позначається на внутрішньому та зовнішньому житті людини: це зміни в інтелектуальній, емоційній і вольовій сфері, зміни в ставленні до середовища й самої себе.

Об'єкт дослідження - це частина об'єктивної психологічної реальності (тобто того, що існує незалежно від нашої волі і свідомості), яку потрібно дослідити.

Організованість - взаємодія індивідуального і спільного, вміння структурувати і програмувати діяльність відповідно до правил і норм організації.

Освіта - процес і результат засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок, а також способів мислення; це й рівень розумового розвитку особистості та її професійної кваліфікації. Освіту здобувають переважно в системі різних навчальних закладів (загальноосвітні та спеціальні (професійні) навчальні заклади). Істотною умовою успіху освіти є самоосвіта.

Освічений - індивід, який навчився вчитися самостійно; той, хто

усвідомив, що безпека виживання базується не на самому знанні, а на вмінні його здобувати.

Особистість - людська цілісність, яка самовизначається і складається з розвитку відношень до навколишнього світу, до інших людей і до самої себе; вища інстанція, яка координує всю психічну діяльність, поведінкову активність; соціальне обличчя людини, «Я» для інших. Це соціальний індивід, що поєднує в собі риси загальнолюдського, суспільно значущого та індивідуально неповторного.

Педагогічна майстерність - комплекс властивостей особистості, який забезпечує високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності. Елементи педагогічної майстерності: 1) гуманістична спрямованість (інтереси, цінності, ідеали); 2) професійне знання (предмета, методики його викладання, педагогіки і психології);

3) педагогічні здібності (комунікативність, перцептивні здібності, динамізм, емоційна стійкість, оптимістичне прогнозування, креативність);

4) педагогічна техніка (уміння управляти собою, уміння взаємодіяти).

Педагогічна технологія - наукове психолого-педагогічне обґрунтування характеру педагогічного впливу на вихованця в процесі взаємодії з ним.

Педагогічне спілкування - професійне спілкування викладача зі студентами на занятті та поза ним, спрямоване на створення сприятливого психологічного клімату; структурний компонент і одночасно спосіб реалізації методів і прийомів педагогічних впливів, спрямованих на формування особистості. Педагогічне спілкування - одна зі сторін професіоналізму викладача, його уміння транслювати особистісне «Я» студенту як суб'єкту: чути і бачити його; співпереживати йому; безумовно приймати його як особистість, поважати почуття його власної гідності.

Педагогічний артистизм - експресивне вираження власних переживань, виявлення емпатійності, вміння щиро приймати переживання студента (учня).

Переконування - вплив на раціональну сторону психіки за допомогою логічних формулювань, аргументів і доказів.

Плюралізм - множина рівноправно конкуруючих світоглядів, наукових напрямів, ідей, думок тощо.

Поведінка - система взаємопов'язаних вчинків, які людині здійснює, щоб реалізувати певні функції, зумовлені взаємодією і середовищем.

Позиція - погляди, уявлення, установи особистості стосовно умов її життєдіяльності.

Потреба пізнавальна - прагнення студента до опанування теоретичними знаннями з якоїсь предметної галузі (ці знання відображають закономірності походження, становлення і розвитку предметів відповідної галузі).

Предмет дослідження - якась конкретна сторона, аспект, властивість або відношення об'єкта дослідження. Об'єкт - це ціле, предмет - якась його частина.

Предмет психологи вищої школи - особистість викладача і студента в їх розвивальній педагогічній взаємодії. Психологія вищої школи досліджує роль *особистісного чинника* при впровадженні інноваційних технологій навчання і виховання у ВНЗ, психологічні умови і механізми становлення особистості майбутнього фахівця в системі ступеневої вищої освіти (молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр).

Протиріччя - у філос. розумінні - взаємодія протилежних, взаємовиключних сторін і тенденцій предметів і явищ, які водночас перебувають у внутрішній єдності і взаємопроникненні та є джерелом саморуху й розвитку об'єктивного світу і пізнання. Протиріччя в педагогічному спілкуванні - один із видів нескінченної низки протиріч, із яких побудовано світ: добро - зло, сила - слабкість, молодість - старість, хочу - не можна, мрія - реальність, любов - ненависть тощо.

Професійна готовність студента - особистісна якість, яка проявляється в позитивній самооцінці себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності та прагненні займатися нею після закінчення ВНЗ. Вона допомагає молодому фахівцю успішно реалізовувати професійні функції, правильно використовувати набуті знання і досвід, зберігати самоконтроль і долати непередбачені перешкоди. Професійна готовність - вирішальна умова швидкої адаптації випускника до умов праці, подальшого його професійного вдосконалення і підвищення кваліфікації.

Професійна компетентність - професійна готовність і здатність суб'єкта праці до розв'язання завдань і виконання професійних обов'язків. Це ступінь і основний критерій визначення відповідності суб'єкта посаді, яку він займає.

Професійна культура - 1) системний світогляд і модельнопрофесійне мислення (юриста, педагога, інженера тощо); 2) професійна творчість; 3) психологічне, рефлексивне й інформаційне опанування; 4) компетентність діяльності, спілкування і саморозвитку.

Професійна придатність - психодіагностична і психопрогностична оцінка особистості й організму людини відповідно до вимог і особливостей її професійної діяльності.

Професійна самосвідомість педагога - усвідомлення педагогом себе як суб'єкта педагогічної діяльності, самооцінка професійно необхідних знань і професійно значимих якостей особистості. Результатом самосвідомості педагога є соціально-професійний аспект його «Я-концепції».

Професійна спрямованість - розуміння і внутрішнє прийняття особистістю цілей і завдань професійної діяльності, а також співзвучних із нею інтересів, настанов, переконань і поглядів. Усі ці ознаки і компоненти професійної спрямованості виступають показниками рівня її сформованості в студентів. Вона характеризується стійкістю (нестійкістю), домінуванням соціальних або вузько особистісних мотивів, далекою чи близькою перспективою.

Професійне самовизначення - процес прийняття особистістю рішення стосовно вибору майбутньої трудової діяльності (ким стати, до якої

соціальної групи належати, де й із ким працювати?) Професійне самовизначення містить у собі усвідомлення індивідом себе як суб'єкта конкретної майбутньої професійної діяльності; зіставлення своїх можливостей на основі самооцінки індивідуально-психологічних якостей із психологічними вимогами професії до фахівця; усвідомлення своєї ролі й відповідальності за успішне виконання діяльності та реалізації своїх здібностей; саморегуляцію поведінки, спрямованої на досягнення поставленої мети.

Професійне самоствердження студента - потреба і прагнення відповідати професійним вимогам і суб'єктивному професійному ідеалу, реалізувати свої можливості й досягти певних результатів у навчальній і трудовій діяльності, спілкуванні, одержати визнання однокурсників і викладачів, утвердити у власній думці своє професійне «Я». Психологічними умовами професійного самоствердження є посилені професійні мотивації; наявність у свідомості студента сучасної моделі професії; внутрішнє прийняття вимог професії; адекватна самооцінки особистісних якостей, задатків і здібностей; позитивне ставлення до себе як суб'єкта - майбутнього професіонала; оволодіння професійними знаннями; примноження досвіду розв'язання професійних завдань.

Професійний відбір (профвідбір) - форма трудової експертизи, завдання якої - вибір із групи людей, які мають певні здібності, досвід (знання, уміння і навички), моральні якості, необхідних для даної професії або спеціальності. На підставі завдань розрізняють психологічний, медичний, фізіологічний і педагогічний профвідбір. Залежно від вибору діагностики (експрес-психодіагностика або пролонгована психодіагностика) розрізняють психологічний експрес-відбір і пролонгований відбір.

Професіограма - системний опис соціально-економічних, виробничо-технічних, санітарно-гігієнічних, психологічних та інших особливостей професії, а також вимог до суб'єкта цієї спеціальності, на основі чого визначаються необхідні для цього виду діяльності якості особистості, що складають основу професійної придатності людини.

Професіонал - у широкому розумінні це суб'єкт професійної діяльності, в якого високі показники професіоналізму особистості і діяльності, високий професійний і соціальний статус, система особистісної і діяльнісної нормативної регуляції, яка динамічно розвивається. Він постійно націлений на саморозвиток і самовдосконалення, на особистісні й професійні досягнення, що мають соціально-позитивне значення.

Професіоналізація розвитку особистості студента формування і поглиблення інтересу до професії, опанування знаннями, уміннями і навичками з обраного фаху, вдосконалення особистості майбутнього фахівця. Виявляється в професіоналізації пізнавальних процесів; підвищенні почуття професійної відповідальності, обов'язку і честі; зростанні рівня домагань і прагненні до самоствердження в сфері майбутньої професії; посилення ролі самовиховання, зміцненні професійної самостійності й готовності до майбутньої практичної роботи.

Професіоналізм діяльності - якісна характеристика суб'єкта праці, що відображає високу професійну кваліфікацію і компетентність, розмаїття ефективних професійних навичок і умінь, у тому числі тих, що базуються на творчих рішеннях, володіння сучасними алгоритмами й способами розв'язання професійних завдань. Це дає змогу йому здійснювати діяльність із високою стабільною продуктивністю.

Професіоналізм особистості - якісна характеристика суб'єкта праці, що відображає високий рівень розвитку професійно важливих і індивідуально-ділових якостей, акмеологічних інваріантів професіоналізму, високий рівень креативності, адекватний рівень домагань, професійну мотиваційну спрямованість, ціннісні орієнтації, професійні інтереси.

Психічне здоров'я - емоційне благополуччя, створене завдяки атмосфері поваги, довіри, відкритості.

Психологічна модель фахівця - зразок фахівця з вищою освітою, сформований на основі вивчення особливостей особистості й структури діяльності осіб, що успішно працюють після закінчення ВНЗ

Чим ближче до завершення професійного навчання перебуває студент, тим ближче до модельних повинні бути його особистісні якості, знання, уміння і навички.

Психологічний бар'єр - наслідок невідповідності зовнішніх впливів (подразників) внутрішньому «Я» (інтересам, потребам, спрямованості особистості тощо), через що формується негативне ставлення до «подразників», прагнення захиститися від них.

Психологія вищої школи - галузь психологічної науки, яка вивчає закономірності функціонування психіки студента як суб'єкта навчально-професійної діяльності та закономірності науково-педагогічної діяльності викладача, а також соціально-психологічні особливості педагогічної взаємодії.

Рефлексія - довільна увага до змісту власної свідомості. Рефлексивність особистості виявляється в її здатності критично оцінювати свої дії та змінювати відповідно до цього мислення і діяльність.

Рефлексія педагога - це процес пізнання ним самого себе як професіонала, свого внутрішнього світу, аналіз власних думок і переживань у зв'язку з професійно-педагогічною діяльністю, міркування про себе як особистості, усвідомлення того, як його сприймають і оцінюють вихованці, колеги, інші оточуючі люди.

Рівень домагань - прагнення індивіда до мети такої складності, яка, на його думку, відповідає його можливостям; ступінь вимогливості до себе; самооцінка очікуваних результатів у майбутній діяльності; бажаний рівень самооцінки особистості - рівень «Я». Рівень домагань може бути адекватним, тобто відповідати здібностям індивіда, і неадекватним - заниженим або завищеним. Розбіжність між рівнем домагань і фактичною його реалізацією спричиняє незадоволеність, розчарування, фрустрацію. Досягнення рівня домагань супроводжується самосхваленням, почуттям успіху тощо.

Розвиваюче навчання - спрямоване на розвиток теоретичного

мислення і творчості як основи особистості. Зміст розвиваючого навчання вимагає активізації мисленнєвих дій. Розвиваюче навчання формує вміння вчитися або набуття умінь і навичок власних учбових дій, вміння самостійно орієнтуватися в новій науковій (або іншій) інформації. Розвиваюче навчання використовує методики, які ґрунтуються на потребі сходження від абстрактного до конкретного.

Розвиток - зміни від простого до складного, від нижчого до вищого в результаті примноження кількісних змін, що ведуть до якісних перетворень.

Розвиток особистості фахівця - процес, під час якого індивід, засвоюючи соціальний, моральний і професійний досвід, набуває реального соціального, морального і професійного статусу.

Розуміння - активний процес пошуку й конструювання людиною смислу повідомлення, тексту, образів, схем, моделей, символів та інших форм існування знань і інформації, а також інтерпретація і конструювання смислу дій і вчинків інших людей. Для розуміння характерне відчуття ясності й внутрішньої єдності явищ і відношень, які розглядаються.

Роль - певна соціально-психологічна характеристика особистості, спосіб поведінки залежно від її статусу й позиції в групі, суспільстві, у системі міжособистісних взаємин і суспільних відносин.

Самоактуалізація - відчуття своєї внутрішньої природи, чесність і прийняття відповідальності за власні дії, можливість кращого життєвого вибору, постійний процес розвитку свого потенціалу до максимально можливого.

Самореалізація - розгортання оптимальних здібностей людини до різних видів людської діяльності; рівень розвитку, якого досягає людина від моменту народження; це свідоме прагнення до реалізації своїх можливостей.

Самоцінність - це те, наскільки людина вважає себе гідною поваги, уваги оточуючих людей, навіть незалежно від результатів діяльності в даний момент.

Свідомість моральна - єдність моральних знань і моральних почуттів, раціонального й емоційного.

Сенситивність вікова - властива конкретному періоду онтогенетичного розвитку особлива чутливість до певного роду впливів навколишньої дійсності. Наприклад, студентський вік сенситивний для професійного становлення особистості. Знання вікових сенситивних періодів позитивно впливає на успішність педагогічної діяльності.

Синергетика - напрям міждисциплінарних досліджень процесів самоорганізації і впорядкування у відкритих системах різного типу (фізична, біологічна, соціальна, екологічна та ін.).

Синергія (співдружність) - підвищена результативність спільної дії чинників порівняно з тими ж, які діють окремо.

Ситуація - система зовнішніх умов стосовно суб'єкта діяльності, які спонукають або опосередковують його активність.

Скромність - ретельність, розумне використання влади, критично ставлення до своїх заслуг і хиб.

Смисл особистісний - суб'єктивне ставлення людини до того, що вона висловлює за допомогою мови. За О. М. Леонтьєвим, співвіднесення мотиву і мети народжує особистісний смисл. Концепція сенсу життя передбачає віддалену мету, яку треба досягти через власні зусилля, працю.

Совість - це критична моральна оцінка своєї поведінки, яка супроводжується сильними почуттями. Це орган смислу і життя, і діяльності. Це загострене почуття особистісної відповідальності перед людьми і суспільством за свою поведінку, за свої вчинки. Совість виникає, коли свідомість констатує збіг або розходження вчинку і моральної норми. Як наслідок, з'являється оцінка свого вчинку. Якщо негативна - з'являється негативна мотивація щодо вчинку, незадоволення собою - муки совісті. Якщо позитивна оцінка - зростає самоцінність.

Соціалізація - процес і результат засвоєння й активного відтворення індивідом настанов, цінностей, ролей, очікувань, які властиві певній культурі або соціальній групі.

Соціальна інгібіція - утримання, пригнічування активності, гальмування поведінки і діяльності під впливом інших людей. Наприклад, працездатність у присутності окремих членів групи може знижуватися.

Соціальна компетентність - володіння когнітивними, емоційними і моторними засобами людської поведінки.

Соціальна ситуація розвитку (Л. С. Виготський) - особливе, одиничне і неповторне відношення між індивідом і соціальною дійсністю.

Соціальна фасилітація - посилення енергії, підвищення активності, домінуючих реакцій індивіда, полегшення його діяльності в присутності групи (разом краще!)

Соціальне порівняння - соціально-психологічне явище, коли зіставляються не лише окремі особистості, а цілі групи людей. Відпадає необхідність ставати добрішим, веселішим, культурнішим, освіченішим тощо, займатися самовихованням, якщо порівняння на користь індивіда. З'являється можливість підвищити свою самооцінку, ставши членом відповідної групи. Окрім того, на члена групи автоматично переноситься її соціальний статус.

Соціальне управління - діяльність, спрямована на забезпечення впорядкованості та узгодженості в діях людей і організацій, щоб досягнути окреслені суспільно значущі цілі.

Соціальні норми - вироблені суспільством моделі поведінки особистості та груп, які сприяють досягненню головних цінностей суспільства і життєво важливих для нього відношень.

Соціальні репрезентації - загальноприйняті переконання, ідеї і цінності, які підтримуються більшістю. Вони включають також і наші погляди й культурну ідеологію, що ми демонструємо іншим, розкриваючи

перед ними своє «Я». Наші соціальні репрезентації допомагають пояснювати світ, налагоджувати міжособистісні стосунки на засадах взаєморозуміння.

Співробітництво навчальне - форма взаємодії викладача зі

студентами, в якій спільно визначаються і вирішуються навчальні проблеми, розумові задачі. Від педагога вимагається такт, поважне ставлення до вихованців, пильна увага до їх розумового процесу; підтримка, схвалення найменшого успіху; прояв емпатії, уміння поставити себе на місце студента, зрозуміти мету і мотиви його діяльності; доброзичливість; рефлексія, аналіз своїх дій як педагога, швидке запровадження поправок у навчальний процес. Від студентів очікується самоконтроль, самооцінка, розкутість, відсутність страху, відповідальне ставлення до навчання, ініціатива, прагнення до творчості, доброзичливі взаємини в групі та з педагогом. Найбільш поширеним способом навчального співробітництва при розв'язанні навчальних завдань є дискусія, групове обговорення, розв'язання проблемних питань, проведення ділових ігор тощо.

Спілкування - взаємодія суб'єктів, в якій проходить обмін раціональною й емоційною інформацією, діяльністю, досвідом, знаннями і вміннями, а також результатами діяльності. Необхідна умова розвитку і формування особистості та групи. Категорія спілкування настільки багатогранна, що спілкування розглядається з різних позицій: як діяльність, специфічна форма взаємодії між людьми, як необхідна умова життєдіяльності, засіб передачі культури й суспільного досвіду, спосіб розкриття суб'єктивного світу, засіб впливу та ін.

Спілкування ділове - це взаємодія людей, в якій його учасники виконують соціальні ролі, тому в ньому запрограмовані конкретні цілі спілкування, його мотиви, а також способи здійснення контактів. А коли так, то активність пізнавальної і емоційно-вольової сфер має прагматичний характер.

Спілкування міжособистісне (неформальне) - взаємодія суб'єктів, в якій немає чіткої регламентації, зумовленої цілями діяльності, соціальними ролями, нормами поведінки. У процесі такого спілкування відбувається емоційне розкріпачення, занурення у внутрішній світ партнера, взаємини набувають довірливий характер.

Статус - місце індивіда в системі міжособистісних взаємин у групі, суспільстві, його права, обов'язки й привілеї.

Стереотипізація - один із міжгрупових механізмів взаємин, суть якого полягає в приписуванні певним групам людей властивих саме їм рис, причому найчастіше негативних. Стереотипізація пов'язана також із тенденцією не фіксувати, применшувати відмінності між членами своєї групи й гіперболізувати відмінності між своєю та іншою групами. Неправильні, помилкові стереотипи часто ускладнюють контакти між людьми, заважають налагодженню нормальних взаємин між ними. Інколи стереотипізація корисна, тому що полегшує орієнтацію в оточуючому світі, згуртовує колектив.

Стиль діяльності - стійка індивідуально-специфічна система психологічних засобів, прийомів, навичок, методів і способів здійснення певної діяльності.

Стиль керівництва - система принципів, норм, методів і прийомів

впливу на підлеглих, щоб ефективно здійснювати управлінську діяльність і досягати поставлені цілі.

Стрес - емоційний стан людини, що виникає під дією сильних подразників і виявляється в напружених переживаннях.

Студент - той, хто старанно працює, займається) - людина, яка наполегливо навчається, опановує професійні знання, уміння і навички, вивчає (студіює) науку. Згідно із Законом України «Про вищу освіту», студент (слухач) - особа, яка в установленому порядку зарахована до вищого навчального закладу і навчається за денною (очною), вечірньою або заочною, дистанційною формами навчання, щоб здобути певний освітній і освітньо-кваліфікаційний рівень.

Студентство - це мобільна соціальна група, метою діяльності якої є засвоєння за спеціально розробленою програмою соціально-професійних ролей, підготовка до виконання важливих професійних, культурологічних, громадсько-політичних, сімейних та інших функцій. Воно об'єднує молодих людей, які свідомо й цілеспрямовано оволодівають професійними знаннями, уміннями і навичками, набувають професійні якості через навчання у вищих навчальних закладах.

Студентський вік - особливий і найважливіший для суспільного розвитку та становлення особистості період життя людини, який пов'язаний із формуванням фахівця, суспільного діяча і громадянина, опануванням і консолідацією багатьох соціальних функцій, формування професійної майстерності. Під час навчання в студента формуються необхідні для цього якості, знання, уміння і навички. Ознаками соціально-психологічної зрілості студента є громадянська позиція, професіоналізм, діловитість, професійне мислення, етична освіченість, естетична культура, активність, потреба самовдосконалення, відповідальне ставлення до здоров'я та ін.

Суб'єкт - людина на вищому рівні активності, цілісності, автономності.

Суб'єктність - здатність людини усвідомлювати себе носієм знань, волі, ставлень, здійснювати свідомий вибір у системі соціальних відносин, розуміти свої дії та відповідати за них, з'ясувати для себе зв'язки свого «Я» з іншими людьми.

Творчість - свідома, цілепокладаюча активна діяльність, спрямована на пізнання і перетворення дійсності, яка створює нові, оригінальні, раніше не існуючі предмети, твори тощо. Процес творчості включає інтелектуальну діяльність стосовно осмислення життя, створення нових теоретичних узагальнень, висунення ідей і діяльність щодо втілення їх у життя. Високий рівень розвитку творчого мислення фахівця - важлива психологічна передумова найбільш раціонального й ефективного виконання ним професійних обов'язків.

Товариськість - взаємна солідарність, повага і довіра, які утворюють спільність інтересів і цілей.

Толерантність - відсутність (або послаблення) реагування на конфліктогенний фактор; поблажливість, терпимість до чийхось думок, поглядів, вірувань тощо.

Унікальність - неповторність, винятковість, рідкісність. Кожній людині властива своя генетична програма, індивідуальний набір спадкових і вроджених задатків, психофізіологічних параметрів організму, особливостей вищої нервової діяльності, неповторного індивідуального досвіду, одиничні форми сприйняття, мислення, емоцій, волі тощо. Не тільки психологічні особливості індивіда є унікальними, а й освоєне ним всезагальне надбання людства сприймається і засвоюється під неповторним ракурсом світобачення; типові культурні зразки поведінки, багатство знань, традиції стосунків опановуються індивідом через власні соціально-психологічні «фільтри» і внутрішні умови (мотиви, установки, погляди, очікування, потреби, характер і ін.) і в такий спосіб творять унікальність його індивідуального духовно-психологічного світу.

Упевненість у собі - переживання людиною своїх можливостей, як адекватних тим завданням, які перед нею стоять у житті, так і тим, які вона ставить перед собою. Упевненість у собі протиставляється надлишковій самовпевненості.

Управління - процес впливу суб'єкта на якусь систему, щоб забезпечити її цілеспрямований розвиток, зберегти або видозмінити структуру, підтримати або змінити режим діяльності відповідно до проміжної задачі.

Управлінська діяльність - сукупність скоординованих дій і заходів, спрямованих на досягнення певної мети в межах організації чи системи. Управління в системі «людина - людина» є реалізацією керівником конструктивних, регулятивних, комунікативних і оцінно-коректувальних функцій, які забезпечують ефективний вплив на людей, щоб гарантувати виконання завдань сумісної діяльності. Сутність такої діяльності полягає в організації мотивованих взаємин у колективі задля успішного розв'язання навчально-виховних завдань.

Успішність - ступінь засвоєння студентом обсягу знань, умінь і навичок, визначених навчальною програмою, із погляду їхньої усвідомленості, повноти, глибини, міцності. Успішність виражається в оцінних балах. Висока успішність студентів досягається системою дидактичних і виховних засобів, оптимальною організацією навчальної діяльності.

Установка психологічна (настанова) - готовність, схильність суб'єкта до певної форми реагування. Установка багато в чому визначає характер поведінки і діяльності. Психологічна установка стосовно тих чи інших соціальних об'єктів і явищ називається соціальною або соціально-психологічною установкою. Установка соціальна і соціально-психологічна може виникати під впливом пропаганди або спеціальних видів реклами.

Установка смислова - ставлення особистості до тих об'єктів, що мають місце в її діяльності та є для неї особистісно значимими. Сміслові установки мають таку психологічну структуру: інформаційний компонент (погляди людини на світ, образ того, до чого вона прагне), емоційно-оцінний компонент (симпатії або антипатії стосовно значимих об'єктів), поведінковий

або регулятивний компонент (готовність діяти стосовно об'єктів, що мають особистісний смисл). Сміслові установки можуть змінюватися тільки в результаті діяльності суб'єкта, його власного досвіду.

Учбова задача - задача, при розв'язанні якої учень (студент) оволодіває загальним способом розв'язання цілого класу однорідних часткових задач. Етапи розв'язання учбової задачі: 1) прийняття або самостійне визначення учбової задачі; 2) перетворення умов учбової задачі, щоб знайти деяке загальне відношення предмету, що вивчається; 3) моделювання виділеного відношення; 4) перетворення моделі цього відношення для вивчення його властивостей у «чистому вигляді»; 5) побудова системи часткових задач, які розв'язуються загальним способом; 6) контроль за виконанням попередніх дій; 7) оцінка засвоєння загального способу як результату розв'язання учбової задачі.

Учіння - 1) система пізнавальних дій, спрямованих на розв'язання навчально-виховних завдань, результатом чого є набуття системи знань, опанування уміннями і навичками; 2) процес (точніше, співпроцес) набуття і закріплення способів діяльності індивіда, результатом якого є досвід, виникають нові форми поведінки і діяльності; 3) діяльність учня (студента) щодо оволодіння соціальним досвідом і розвитку якостей, необхідних для виконання соціальних функцій і розв'язання задач.

Ціннісні орієнтації - вибіркове ставлення людини до матеріальних і духовних цінностей, система її настанов, переконань, що виявляються в поведінці.

Цінність - міждисциплінарна наукова категорія, що позначає якісь об'єкти, властивості або ідеї, які мають значущість для людини і втілюють у собі ідеали та виступають для особистості як еталон потрібного, надаючи смисли життя.

Чесність професійна - ділова вимогливість, самовіддача в роботі, уміння говорити правду «в очі».

«Я-концепція» - цілісний, хоч і не позбавлений внутрішніх суперечностей, образ власного «Я», який є установкою людини стосовно себе. «Я-концепція» містить такі компоненти: 1) *когнітивна складова* • «Образ-Я» - уявлення індивіда про самого себе, про свої якості, здібності, зовнішність, соціальну значущість та ін.; 2) *оцінна складова* - «Ставлення-Я» - самооцінка, самоствавлення, самоповага та ін.; 3) *поведінкова складова* - «Вчинок-Я» - потенційні поведінкові реакції, конкретні дії, самопрезентації, які можуть бути викликані «Образом-Я» і «Ставленням-Я». У склад «Я-концепції» входять: 1) *«фізичне Я»* - схема власного тіла; 2) *«реальне Я»* - уявлення про себе в теперішньому часі; 3) *«динамічне Я»* - те, яким суб'єкт має намір стати; 4) *«соціальне Я»* - співвіднесене зі сферами соціальної інтеграції (статевою, етнічною, громадянською, рольовою та ін.); 5) *«екзистенційне Я»* - як оцінка себе в аспекті життя і смерті; 6) *«ідеальне Я»* - те, яким суб'єкт, на його думку, повинен бути, орієнтуючись на моральні норми; 7) *«фантастичне Я»* - те, яким суб'єкт бажав би бути, якщо це було б можливим.

